

In memoriam Tatjana Vladõkina

8. IX 1953 – 4. V 2023

Foto: Udmurdi ajaloo, keele ja kirjanduse instituut

Folkloristid põimivad sageli oma jutustus-tesse sümboleid ja uurivad, kuidas inimese sisemine teekond loob müüte, palveid, eristab püha ja argist aega. Udmurdi folkloristika ema, tuntud udmurdi folkloristi ja filoloogiadoktori professor Tatjana Vladõkina uurimisvaldkonda kuulusid muudki küsimused alates rahvaluuleliikide määratlemisest kuni vanade liikideni, nagu mõistatused ja muistendid. Udmurdi vabariigi teenelise teadlase, Soome-Ugri Seltsi

välismaise auliikmena, Udmurdi vabariigi auhinna „Udmurdi vabariigi hing” laureaadina pärimuskultuuri valdkonnas (2023) ning Udmurdi ajaloo, keele ja kirjanduse instituudi filoloogiliste uuringute osakonna juhtiva teadlasena oli ta folkloristika ja udmurdi kultuuri eestkõneleja ja kujundaja. Ta on paljude artiklite ja raamatute autor, toimetuskolleegiumide liige, sealhulgas Tartus ilmuva uurimuste sarja „Sator” kolleegiumi liige.

Tatjana Vladõkina sündis 8. septembril 1953 Vuž Kenõ (Starõje Kenõ) külas Deri (Zavjalovo) rajoonis Udmurdimaal õpetajate peres. Ta lõpetas 1975 Udmurdi riikliku ülikooli ja oli aastail 1975–1978 Tartu ülikooli doktorant. 1980. aastal kaitses ta Moskvas Gorki-nimelises kirjandusinstituudis kandidaadiväitekirja „Udmurdi rahvamõistatused” („Удмуртские народные загадки”). Selles süstematiseeriti esmakordselt välitöö- ja arhiivimaterjalid, mis hiljem said aluseks sarja „Udmurdi folkloor” („Удмуртский фольклор”) ühe köite koostamisel (alates 1981. aastast on sarjas välja antud 11 raamatut). 1999. aastal kaitses ta doktoriväitekirja „Udmurdi folkloor. Sünkretism ja žanride funktsionaalne spetsiifika” („Удмуртский фольклор: синкретизм и функциональная специфика жанров”).

Juba Tatjana Vladõkina esimene monograafia „Udmurdi folkloor” sai folkloristika klassikaks. Sisuliselt lõi ta udmurdi folkloori „perioodilisussüsteemi”, leides selles koha igale žanrile, määratledes selle funktsiooni ja tähenduse ning kirjeldades selle ajalugu ja poetikat. Ta näitas folkloori suurt tähtsust looduse ja kosmose seadustega kooskõlas elamisele suunatud udmurtide maailmavaates. Uurides folkloori kui vaimuelu valdkonda, mis tundub

tänapäeva elust kaugel, jõudis Vladõkina järelduste ja üldistusteni, mis selgitavad sügavaid sotsiaalseid üleelamisi ja ühiskonna probleeme. Analüüsid näiteks suhteliselt stabiilse traditsioonilise ühiskonna moraalikoodeksit, kirjutas ta: „Kui varem oli iga lineaarse ja tsüklilise aja lõik tähistatud eraldi rituaalide ja pidustustega, millest osavõtt määras uskumuste järgi kosmilise maailmakorra, muutes kaose kosmoseks, siis tänapäeval on põlvkondadevaheliste sidemete katkemine ja traditsiooniliste vaadete kadumine – isegi nende kui etnilise kultuuri arenguetapina teadvustamise tasandil – lõhkunud isiksuse kosmose. Inimese kui sellise „žanr“ hägustub, mis on ilmselt üks peamisi füüsilise enesehävitusel põhjuseid. Selle vormide erinevused – suhtumine keskkonda, alkoholism või enesetapud – ei muuda asja olemust. Traditsioonilise eluviisi ajarütmi rikkumise tulemusena on toimunud loomuliku kalendri erosioon, mis on saanud üheks etnokultuurilise identiteedi kadumise põhjuseks.”¹

Alates 1978. aastast oli Tatjana Vladõkina keskne roll udmurdi folkloori- ja etnograafiliste materjalide kogumisel, publitseerimisel ja uurimisel. Ta andis olulise panuse udmurdi ja vene folkloori žanride ning kunstiliste omaduste uurimisse, avaldades üle 300 teadusliku töö. Ta juhtis kursusi udmurdi traditsioonilise kultuuri kohta Venemaa, Eesti ja Soome ülikoolides. Ta arendas välja uuenduslikke folklooriprogramme, meetodilisi materjale ja õpikuid.

Vladõkina hiljutiste monograafiate hulgas on „Udmurdi folkloori maailmatekst. Kuju, sümbol, rituaal” („Удмуртский

фольклорный миротекст: образ, символ, ритуал”, 2018), milles on kokkuvõtte tema uurimisprotsessist. Selles töös süstematiseeritakse udmurdi maailma kujutlusi, analüüsid erinevate žanride tekste ning sõeludes kalendri- ja sugulusrituaale. Selles peitub uurimistöo originaalsus. Ainult teadlane, kes on olnud udmurdi folklooriga väga pikka aega tuttav ja kellel on võime sünteesida oma tähelepanekuid, suudab kirjutada sellise raamatu. Nagu Vladõkina mainib, on tema allikad „erinevad keele, folkloori, usuliste kultuste ja rahvaliku tarbekunsti harude nähtused”.² Tema allikate korpus hõlmab laia kronoloogilist spektrit XIX sajandi algusest kuni XXI sajandi alguseni: avaldatud allikaid, arhiivimaterjale, suulist teavet kolleegidelt ja autori välitöödel kogutut. Selle uurimise eesmärk on analüüsida udmurtide traditsioonilisi kujutlusi maailma struktuurist, ruumi ja aja mõistmisest kalendri- ja sugulusrütmidest ning inimese kohta metafoorselt konstrueeritud looduse ja ühiskonna mudelites kõige selle põhjal, mida pakuvad muu hulgas leksikaalsed poeetilised metafoorid ja sümbolid, keelelised ja kultuurilised mustrid, diskursiivsed klišeed, terminoloogiline sõnavara, käitumuslikud stereotüübid.

Aastal 2023 ilmus kollektiivne monograafia „Meie ei räägi – hing räägib...” („Ми ум вераське – лул-сюлэм вера... Не мы говорим – душа говорит...”), mis on pühendatud Tatjana Vladõkina 70 aasta juubelile. Selles sisalduvad unikaalsed ekspeditsioonimaterjalid, mille oli kogunud Vladõkina ise ja tema juhendatavad 1979–2020 Udmurdi vabariigi, Baškortostani vabariigi, Tatarstani vabariigi ja Kirovi

¹ Т. Владыкина, Удмуртский фольклор. Проблемы жанровой эволюции и систематики. Ижевск: Российская академия наук, Уральское отделение, Удмуртский институт истории, языка и литературы, 1998, lk 99.

² Т. Владыкина, Удмуртский фольклорный миротекст: образ, символ, ритуал. Ижевск: Удмуртский федеральный исследовательский центр УрО РАН, Удмуртский институт истории, языка и литературы, 2018, lk 35.

oblasti territooriumil ning mida säilitatakse Udmurdi ajaloo, keele ja kirjanduse instituudis. Raamatus tutvustatakse ka Vladõkina, tema õpilaste ja kolleegide uurimistö tulemusi udmurdi traditsioonilise kultuuri ja folkloori valdkonnas. See raamat ilmus uues sarjas „Udmurdi traditsiooniline kultuur. Esitaja – tekst – uurimus” („Удмуртская традиционная культура. Исполнитель – текст – исследование”), mille Vladõkina algatas peaaegu oma surma eel. Selle väljaandega jättis ta sümbolsest hõlvasti udmurdi rahvaga, kellelt ta on aastaid ammutanud teaduslikku inspiratsiooni, ainet avastusteks ja ainulaadseid materjale. Sellega andis ta neile tagasi rahvuslikku tarkust ja aastasadade jooksul kogunenud teadmisi, mis on pandud rahvakultuuri ja folkloori igavesse vormi.

Tatjana Vladõkina juhendas 11 teadusdoktorit, luues koolkonna, mis on teinud tõsiseid edusamme Uurali-Volga piirkonna rahvaste traditsioonilise kultuuri uurimises. Lisaks on Tatjana Vladõkina Udmurdi vabariigi hümnid udmurdikeelse teksti autor. Teadusringkondades peeti temast lugu ja ta oli aurotiteetne teadlane, juhendaja, korraldaja ning pedagoog. Viimastel aastatel töötas ta taas tihedalt koos kolleegidega Eesti Kirjandusmuuseumist, millest annavad tunnistust ühised väljaanded ja teadusüritused. Seda toetasid soojad mälestused Tartu ülikoolis õppimise aastatest ning sõprusuhted kolleegidega.

Toome välja mõne olulise eesti ja udmurdi kolleegide ühistöö saavutuse, milles on olnud määrav Tatjana Vladõkina panus. Aastal 2021 ilmus tema eestvõttel Eesti Kirjandusmuuseumi folkloristika osakonna ja Udmurdi ajaloo, keele ja kirjanduse instituudi koostöös „Satori” sarja 22. väljaanne „Udmurt Mythology and Folklore”. Väljaanne, mille toimetajad olid Nikolai Anisimov, Eva Toulouze ja Mare

Kõiva ning mille autorid olid udmurdi rahvakultuuri juhtivad uurijad (nende hulgas Tatjana Vladõkina), avardas teadmisi udmurdi folkloorist ja mütoloogiast, kaasates uusi ja huvitavaid uurimisteemasid. See raamat on pühendatud Tatjana Vladõkinale tänu tema paljude aastate uurimistö tulemustele udmurdi folkloori vallas.

Tatjana Vladõkina osales aktiivselt tänapäeva udmurdi kultuuri uurimisel ja innustas seda, valmistades ette ja andes välja kahekõitelise Eestis ilmunud teose „Tänapäeva udmurdi kultuur” („Современная удмуртская культура”, 2020–2021). See artiklikogumik näitab, kuidas vaatamata globaliseerumisele ja osaliselt sellele toetudes on udmurdid säilitanud omaenda identiteedi ja edasi andnud tulevastele põlvkondadele rikka ja ainulaadse kultuuri.

Aastatel 2022 ja 2023 korraldati Tatjana Vladõkina ja Nikolai Anisimovi algatusel Udmurdi ajaloo, keele ja kirjanduse instituudi koostöös Udmurdi riikliku ülikooli udmurdi filoloogia, fennougristika ja ajakirjanduse instituudi ning Eesti Kirjandusmuuseumiga rahvusvahelised veebiseminarid „Udmurdi traditsiooniline kultuur kaameralaätses” ja „Traditsiooniline kultuur kaameralaätses”, kus arutati traditsiooniliste tseremooniate videosalvestamist XXI sajandi alguses, mis hõlmab nii antropoloogilisi, folkloristlikke ja etnograafilisi jäädvustusi kui ka teleaateid, etnograafilisi jutustusi, sotsiaalmeedia videolõike ja muusikavideosid. Vaatamisel ja arutelul osalesid peale folkloristide, etnograafide ja antropoloogide ka praktikud (režissöörid, operaatorid, teleprogrammide juhid, kultuuriasutuste töötajad) ning teised rahva vaimse pärandi visuaalse dokumenteerimise huvilised, kellest paljudele oli traditsioonilise kultuuriga kohtumine uus kogemus. Vaatajad said osaleda arutelus tänu veebi-

seminaridele ja võimalusele avaldada oma arvamust pakutud vestlusrakenduses.

Vladõkina andis teadusliku toimetaja ning eesti ja udmurdi kolleegide ühendajana märkimisväärse panuse „Udmurdi folkloori” sarja kuuluva laulukogumiku „Kama-taguste udmurtide laulud” („Песни закамских удмуртов”) ettevalmistamisse, mille Eesti Kirjandusmuuseum kavandab tänavu välja anda. Plaanis oli veel mitmeid teadusprojekte,

mis keskendusid rahvakultuuri traditsioonilistele ja tänapäevastele aspektidele ning otsisid ühist ja erilist soome-ugri rahvaste folklooris ja mütoloogias.

Tatjana Vladõkina maeti 7. mail oma koduküla Jakšuri kalmistule Deri rajoonis. Eesti folkloristide hea sõber jätkab müütiliste maailmade ja taevaste maastike uurimisega. Olgu see teekond rikas ja muretu.

NIKOLAI ANISIMOV, MARE KÕIVA